УДК 336.22:338.5
JEL: D40; G13; H25; L11
DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-11-403-410

ЕВОЛЮЦІЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ: ОСНОВНІ ЕТАПИ, ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ

©2025 ГРИЦЕНКО Л. Л., КУЗНЄЦОВ О. Ю.

УДК 336.22:338.5
JEL: D40; G13; H25; L11

Гриценко Л. Л., Кузнєцов О. Ю. Еволюція трансфертного ціноутворення: основні етапи, функції та принципи

У статті здійснено всебічне дослідження історико-теоретичних передумов і послідовних етапів становлення трансфертного ціноутворення у світовій практиці та обґрунтовано їхній вплив на формування національної моделі трансфертного ціноутворення в Україні. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, що забезпечили комплексність і системність проведеного аналізу. Застосування системного підходу дозволило не лише впорядкувати основні фази еволюції трансфертного ціноутворення, але й встановити логічні зв'язки між глобальними тенденціями, змінами в нормативно-правовій площині та особливостями імплементації відповідних механізмів у національне регуляторне середовище. Завдяки методам узагальнення та порівняння ідентифіковано специфічні характеристики, інституційні переваги та обмеження кожного етапу розвитку регулятивних підходів до трансфертного ціноутворення. У межах дослідження проведено аналітичну оцінку переваг і недоліків кожного етапу як світової, так і української моделі трансфертного ціноутворення, зокрема щодо ефективності нормативного забезпечення, доступності інструментів контролю та рівня відповідності міжнародним стандартам. Окрему увагу приділено аналізу переваг і недоліків української моделі трансфертного ціноутворення, зокрема її нормативної узгодженості, інституційної спроможності та рівня відповідності міжнародним рекомендаціям. Наголошено, що ефективне регулювання трансфертного ціноутворення є ключовим стратегічним компонентом податкової політики держави, оскільки забезпечує оптимізацію бюджетних надходжень, зміцнює фіскальну стійкість і сприяє прозорості економічного середовища в умовах глобалізованої економіки. Дане дослідження може слугувати практичним інструментарієм для фахівців у сфері транснаціональних корпорацій і підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, у процесі прийняття управлінських рішень та вдосконалення внутрішньокорпоративної політики ціноутворення.

Ключові слова: *трансфертне ціноутворення, етапи розвитку трансфертного ціноутворення, трансфертна ціна, функції трансфертного ціноутворення, принцип «витягнутої руки».*
Рис.: *1.* ***Табл.:*** *1.* ***Бібл.:*** *11.*

Гриценко Лариса Леонідівна *– доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансових технологій і підприємництва, Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету (вул. Петропавлівська, 57, Суми, 40000, Україна)*
E-mail: *l.hrytsenko@finance.sumdu.edu.ua*
ORCID: *https://orcid.org/0000-0003-3903-6716*
Researcher ID: *https://www.webofscience.com/wos/author/record/K-6904-2018*
Scopus Author ID: *https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=41261522400*

Кузнєцов Олександр Юрійович *– аспірант кафедри фінансових технологій і підприємництва, Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету (вул. Петропавлівська, 57, Суми, 40000, Україна)*
E-mail: *olkuzn95@gmail.com*
ORCID: *https://orcid.org/0009-0008-2565-4285*

UDC 336.22:338.5
JEL: D40; G13; H25; L11

Hrytsenko L. L., Kuznietsov O. Yu. The Evolution of Transfer Pricing: Key Stages, Functions, and Principles

This article provides a comprehensive study of the historical and theoretical foundations and the successive stages of the development of transfer pricing in international practice, and substantiates their impact on the formation of Ukraine's national model of transfer pricing. The methodological framework of the study is based on general scientific and specialized research methods, ensuring a comprehensive and systematic analysis. The use of a systematic approach not only organized the main phases of the evolution of transfer pricing but also established logical connections between global trends, changes in the regulatory framework, and the specific features of implementing these mechanisms within the national regulatory environment. Through methods of generalization and comparison, the distinctive characteristics, institutional advantages, and limitations of each stage in the development of regulatory approaches to transfer pricing were identified. The study carried out an analytical assessment of the advantages and disadvantages of each stage of both the global and Ukrainian transfer pricing models, particularly in terms of the effectiveness of regulatory support, the availability of control instruments, and the degree of compliance with international standards. Special attention was given to analyzing the advantages and disadvantages of the Ukrainian transfer pricing model, including its regulatory coherence, institutional capacity, and level of alignment with international recommendations. It was emphasized that efficient transfer pricing regulation is a key strategic component of the State's tax policy, as it ensures the optimization of budget revenues, strengthens fiscal sustainability, and promotes transparency in the economic environment in a globalized economy. This study can serve as a practical tool for specialists in the field of transnational corporations and enterprises engaged in foreign economic activities, aiding in the decision-making process and in improving internal corporate pricing policies.

Keywords: *transfer pricing, stages of transfer pricing development, transfer price, functions of transfer pricing, arm's length principle.*
Fig.: *1.* ***Tabl.:*** *1.* ***Bibl.:*** *11.*

Hrytsenko Larysa L. *– D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Financial Technologies and Entrepreneurship, Education and Research Institute for Business, Economics, and Management of Sumy State University (57 Petropavlivska Str., Sumy, 40000, Ukraine)*
E-mail: *l.hrytsenko@finance.sumdu.edu.ua*
ORCID: *https://orcid.org/0000-0003-3903-6716*
Researcher ID: *https://www.webofscience.com/wos/author/record/K-6904-2018*
Scopus Author ID: *https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=41261522400*

Kuznietsov Oleksandr Yu. *– Postgraduate Student of the Department of Financial Technologies and Entrepreneurship, Education and Research Institute for Business, Economics, and Management of Sumy State University (57 Petropavlivska Str., Sumy, 40000, Ukraine)*
E-mail: *olkuzn95@gmail.com*
ORCID: *https://orcid.org/0009-0008-2565-4285*

На даний час трансфертне ціноутворення набуває статусу одного з ключових інструментів податкового регулювання глобалізованої економіки. Його функціональна роль виходить далеко за межі традиційних фіскальних завдань, охоплюючи питання забезпечення макроекономічної рівноваги, підтримання довгострокової фінансової стійкості держави, зміцнення її інституційної спроможності та формування сприятливого іміджу в системі міжнародних економічних відносин. Еволюція механізмів трансфертного ціноутворення зумовлена об'єктивною потребою транснаціональних корпорацій у забезпеченні ефективної координації, оптимізації та балансування внутрішньокорпоративних фінансових потоків між різними податковими юрисдикціями, у межах яких функціонують їх структурні підрозділи.

У сучасному науковому дискурсі питання трансфертного ціноутворення належить до кола ключових проблем, що розглядаються як у площині макроекономічної політики, так і в контексті мікроекономічних механізмів функціонування транснаціональних корпоративних структур. Теоретико-методологічне підґрунтя та прикладні аспекти трансфертного ціноутворення ґрунтовно досліджуються широким колом учених, серед яких особливу увагу слід приділити працям О. Андрусь [1], Дж. Баркера, К. Асаре, С. Брікмана [2], О. Десятнюк, О. Черевко [3], О. Онищенко, Л. Хоменко, О. Авраменко [4], Т. Макаренко та Т. Савченка [5]. Зазначені праці формують фундаментальну основу для подальшого вдосконалення методів регулювання внутрішньогрупових операцій у контексті глобалізації та зростання регуляторних вимог.

Загалом огляд літератури дозволяє дійти висновку, що в науковому середовищі переважає прикладний, а подекуди й одновекторний підхід до трактування функцій трансфертного ціноутворення. Такий погляд зосереджується переважно на податкових аспектах, залишаючи поза увагою його стратегічну роль як інструменту управління ресурсами, формування внутрішньофірмової мотивації, а також оцінки ефективності окремих бізнес-одиниць у складних організаційних структурах.

Внаслідок поглиблення глобалізаційних процесів і стрімкого розширення масштабів діяльності транснаціональних корпорацій спостерігається інтенсивне зростання кількості операцій, у яких використовується механізм трансфертного ціноутворення. Ефективне управління складними корпоративними структурами вимагає не лише побудови раціональної системи стратегічного й операційного менеджменту, а й формування науково обґрунтованої моделі економічної взаємодії між підрозділами, що функціонують у різних податкових, інституційних і ринкових середовищах.

За умов необхідності досягнення збалансованої господарської автономії внутрішніх одиниць, забезпечення чіткого та аналітично верифікованого розмежування їхніх доходів і витрат, а також підвищення прозорості впливу кожного структурного елемента транснаціональних корпорацій на інтегральні фінансові результати, трансфертне ціноутворення набуває статусу ключового механізму корпоративного та податкового регулювання. Саме тому його наукове дослідження та практична імплементація стають дедалі важливішими в сучасній системі міжнародного бізнесу.

Стаття присвячена дослідженню та структуризації етапів еволюції трансфертного ціноутворення у світовій практиці та Україні. Для реалізації поставленої *мети* виконані такі *завдання*: обґрунтовано та детально охарактеризовано ключові етапи розвитку трансфертного ціноутворення на глобальному рівні; охарактеризовано традиційні та специфічні функції трансфертного ціноутворення.

Застосування комплексного методологічного підходу забезпечило можливість інтеграції загальнонаукових і спеціалізованих методів, що сприяло отриманню науково обґрунтованих результатів. Зокрема, використання емпіричних методів у поєднанні з методами аналізу та синтезу дозволило ідентифікувати шість ключових ознак, що відображають економічну природу трансфертного ціноутворення і служать основою для поглибленого вивчення етапів його еволюції, уточнення принципів реалізації та обґрунтування виконуваних функцій. Синергія методів узагальнення та порівняння стала підґрунтям для уточнення та структуризації етапів еволюційного розвитку трансфертного ціноутворення у світовому економічному просторі.

Узагальнення наукових підходів до трансфертного ціноутворення дозволяє ідентифікувати шість ключових ознак, що відображають його еко-

номічну природу та служать основою для поглибленого вивчення етапів його еволюції, уточнення принципів реалізації та обґрунтування виконуваних функцій [6].

1. Трансфертне ціноутворення може мати як ринкову, так і неринкову природу, оскільки рівень трансфертної ціни визначається з урахуванням внутрішньокорпоративних пріоритетів та інтересів учасників операції, що зумовлює можливість відхилень від середньоринкових показників.

2. Інституційна модель трансфертного ціноутворення функціонує як комплекс взаємопов'язаних процесів і структурних елементів, що забезпечують внутрішню економічну узгодженість компанії через інтегровані товарні, фінансові та інформаційні потоки.

3. Галузеве охоплення трансфертних механізмів виходить за межі промислово-дистрибутивних моделей і охоплює фінансові, страхові, консалтингові, цифрові та інші типи бізнесу, де питання внутрішнього ціноутворення мають стратегічне значення.

4. Трансфертні ціни застосовуються не лише в межах однієї юридичної особи, а й у складних корпоративних конфігураціях: холдингах, міжнародних групах, а також у межах взаємодії економічно пов'язаних, але юридично незалежних підприємств.

5. Функціональне призначення трансфертного ціноутворення полягає в реалізації корпоративної стратегії щодо оптимального розподілу ресурсів, контролю витрат, мінімізації податкового навантаження та підвищення фінансової ефективності структурних підрозділів.

6. Найпоширенішими об'єктами трансфертного ціноутворення є проміжна продукція, внутрішньогрупові послуги, нематеріальні активи, а також інші ресурси, які мають ключове значення в межах багатоступеневих виробничих процесів.

Аналіз наукових напрацювань провідних вчених у сфері фінансів та оподаткування дозволяє систематизувати підходи до виокремлення чотирьох етапів становлення та розвитку трансфертного ціноутворення у світі, що вирізняються специфічними регуляторними, економічними та інституціональними характеристиками (*табл. 1*).

Початкову фазу еволюції трансфертного ціноутворення доцільно розглядати як період його наукової ідентифікації та виокремлення в самостійну дослідницьку сферу. Цей етап можна визначити як *зародження міжфірмових відносин і формування передумов регулювання*. Саме на цьому етапі формуються теоретичні засади розуміння внутрішньогрупового ціноутворення як окремого економіко-правового феномена, що зумовлює подальший розвиток наукових підходів до його вивчення в умовах зростання ролі транснаціональних корпорацій у глобальній економіці.

Перший етап формування трансфертного ціноутворення розгортався на тлі *ускладнення організаційної архітектоніки транснаціональних компаній, лібералізації міжнародної торгівлі та інтенсивного зростання обсягів внутрішньокорпоративного обміну*. Саме в цих умовах актуалізувалася потреба в науковому осмисленні механізмів визначення вартості внутрішньогрупових операцій, що зумовило формування первинних теоретико-методологічних підходів до трансфертного ціноутворення як специфічної форми внутрішньогосподарських розрахунків.

У міру розширення масштабів транснаціональної торгівлі зростав і товарообіг, що приводило до формування більш чітких управлінських ієрархій та децентралізації прийняття рішень у межах великих корпорацій. Такі процеси сприяли систематизації економічної взаємодії між афілійованими підприємствами та стимулювали перші спроби регулювання їхніх трансфертних цін.

Внаслідок активного поширення агресивного податкового планування, в 1930-х роках Фіскальний комітет Ліги Націй ініціював перші міжнародні дослідження у сфері податкового законодавства 35 країн. Ця діяльність заклала підґрунтя для розробки міжнародного нормативного інструментарію, у тому числі проєкту конвенції з прямим акцентом на принципі «витягнутої руки», що в подальшому став основою для ключових статей 7 та 9 Модельної податкової конвенції ОЕСР.

Другий етап розвитку трансфертного ціноутворення характеризується *посиленням міждержавної взаємодії у сфері фіскального регулювання*. Із розвитком міжнародної торгівлі спостерігалося її стрімке зростання, що безпосередньо впливало на особливості податкового планування та формування бізнес-стратегій. Унаслідок цього країни, де створювалася основна додана вартість, все частіше стикалися з проблемою втрати потенційних податкових надходжень. Цей процес актуалізував потребу в більш жорсткому регулюванні трансфертного ціноутворення з метою мінімізації втрат податкових надходжень у державах, де генерувалася додана вартість.

Фактично період від завершення Другої світової війни до рубежу 1950–1960-х років вважається етапом формування транснаціональних корпорацій як ключових суб'єктів глобальної економіки. Саме в цей час багато колоній здобувають незалеж-

Таблиця 1

Хронологія еволюції підходів до трансфертного ціноутворення у світовій практиці

Етап	Стадія розвитку	Сутнісна характеристика	Передумови виникнення
I етап, 1930–1950-ті роки	Етап наукової ідентифікації трансфертного ціноутворення	Виокремлення трансфертного ціноутворення як окремого об'єкта наукового аналізу, зосередженого на вивченні внутрішньокорпоративного ціноутворення в умовах зростання міжнародного бізнесу	Експансія транснаціональних корпорацій і географічна диверсифікація їхньої діяльності
II етап, 1960-ті роки	Етап формування міждержавних механізмів фіскального контролю	Активізація міждержавної взаємодії у сфері податкового регулювання, поява перших двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування, створення інституційних структур контролю	Втрата частини податкових надходжень унаслідок відсутності регуляторного механізму перерозподілу прибутку між афілійованими структурами
III етап, 1970–1995 роки	Етап нормативного кодифікування міжнародної практики	Формування основ міжнародного правового середовища для регулювання трансфертного ціноутворення через розробку уніфікованих підходів і принципів діяльності ТНК	Потреба у правовій уніфікації та міжнародній легітимації механізмів контролю трансфертного ціноутворення
IV етап, з 1995 року – дотепер	Етап національного правового інституціоналізму	Становлення та впровадження національного податкового законодавства з урахуванням рекомендацій ОЕСР, імплементація принципу «витягнутої руки» у фіскальні системи різних країн	Необхідність підвищення ефективності національного податкового регулювання в умовах транснаціоналізації економіки

Джерело: узагальнено та доповнено на основі [7; 8].

ність, і починається процес вибудовування їх відносин із материнськими компаніями, які знаходяться в різних юрисдикціях і, відповідно, мають різні податкові ставки податку на прибуток. Таким чином, багато країн опинилося в ситуації тотального недоотримання податкових надходжень до державних бюджетів, що змусило їх розпочати процес розроблення правил регулювання зовнішньоекономічної діяльності компаній та зовнішньоекономічних відносин загалом. Створені в цей період правила стали першою методичною розробкою щодо застосування методів визначення розподілу прибутку між асоційованими компаніями та заклали основу для фундаменталізації традиційних, застосовуваних і сьогодні, методів трансфертного ціноутворення.

Отже, другий етап становлення та розвитку трансфертного ціноутворення у світі характеризується *переходом до нормативно-правової конкретизації механізмів регулювання прибуткових потоків у транснаціональному середовищі*. У цей період трансфертне ціноутворення поступово інтегрується в структуру податкових систем держав, що супроводжується закріпленням відповідних положень у національному законодавстві та активним укладанням міжнародних угод про обмін податковою інформацією. Це стало відповіддю на зростаючу загрозу податкової ерозії, спричиненої застосуванням агресивних схем переміщення прибутків до юрисдикцій із пільговим оподаткуванням. Значної актуальності набувають міжнародні ініціативи, спрямовані на уніфікацію підходів до оподаткування пов'язаних осіб, що закладає основи для формування глобальної платформи протидії ухиленню від оподаткування.

Третій етап розвитку системи трансфертного ціноутворення ознаменувався *інституційним оформленням міжнародного спеціалізованого законодавства* у відповідь на необхідність ефективного регулювання податкових аспектів діяльності транснаціональних корпорацій. У цей період трансфертне ціноутворення остаточно набуває статусу об'єкта нормативного впливу, а формування правових рамок його застосування виходить на міжнародний рівень.

Цей період також характеризується зростанням ролі міждержавного діалогу, розширенням двосторонніх і багатосторонніх угод про обмін податковою інформацією, а також поступовим формуванням глобальної нормативної бази, покликаної протидіяти агресивному податковому плануванню. Таким чином, третій етап становлення трансфертного ціноутворення відзначається *інституціоналізацією правових механізмів*, що забезпечують податкову справедливість у глобальному масштабі.

Четвертий етап розвитку трансфертного ціноутворення характеризується *активним поширенням національного законодавства, орієнтованого на врегулювання внутрішньогрупових фінансово-господарських операцій*. Починаючи з 1995 року, у світовій практиці простежується тенденція до масового впровадження спеціалізованих нормативно-правових актів, що закріплюють правила трансфертного ціноутворення на рівні окремих юрисдикцій. Основну увагу було зосереджено на визначенні чітких документаційних вимог, обов'язкових для платників податків, які здійснюють операції з пов'язаними особами.

Цей етап можна охарактеризувати як фазу гармонізації національних підходів із міжнародними стандартами, насамперед – керівними принципами ОЕСР. Поширення такого законодавства свідчить про визнання більшістю країн важливості прозорості внутрішньогрупових операцій та забезпечення справедливого розподілу податкових надходжень між юрисдикціями. Уніфікація нормативно-правових засад трансфертного ціноутворення сприяла зниженню ризиків податкового арбітражу, зростанню довіри до податкових систем і покращенню співпраці між податковими адміністраціями різних країн.

Узагальнення підходів щодо виокремлення етапів становлення та розвитку трансфертного ціноутворення у світі створює підґрунтя для деталізації процесу його впровадження в Україні. Ознайомлення із працями науковців С. Король, Г. Уманців та І. Шушакової [9], Т. Сторожук і А. Моргуненка [7], О. Онищенко, Л. Хоменко та О. Авраменко [4] дозволяє стверджувати, що в нашій державі трансфертне ціноутворення утверджувалося протягом трьох етапів (*рис. 1*).

У межах корпоративного управління трансфертна ціна, відповідно до наукових підходів, виконує низку важливих функцій, зокрема [10]:

- *облікову* – сутність якої полягає в «грошовому вираженні вартості товарів або послуг»;
- *вимірювальну* – реалізується шляхом імплементації «економічних інтересів серед посередників, виробників та споживачів»;
- *стимулюючу* – проявляється через «вплив на виробництво та споживання товарів».

Рис. 1. Етапи розвитку трансфертного ціноутворення в Україні

Джерело: сформовано на основі [4; 7].

Тобто оцінювання прибутковості, отриманої внаслідок операцій за трансфертними цінами, відіграє ключову роль у внутрішньокорпоративному аналізі, слугуючи базою для управлінського контролю та порівняльної характеристики ефективності структурних одиниць. Це створює передумови для посилення функціональної результативності економічних підрозділів, що відповідають за аналітичне забезпечення управлінських рішень у межах корпоративної системи.

У децентралізованих моделях управління структурні підрозділи підприємства отримують значну автономію у прийнятті економічно обґрунтованих рішень, що сприяє підвищенню оперативності, гнучкості та здатності до адаптації при реалізації стратегічних цілей корпорації на різних рівнях її функціонування. За таких умов трансфертне ціноутворення виконує не лише базові функції – обліково-аналітичну, розподільчу та мотиваційну, – а й набуває нових, специфічних властивостей, які розкривають його значення як інструмента управлінського впливу всередині корпоративної структури.

Як зазначають дослідники О. Десятнюк та О. Черевко, до таких *специфічних функцій* відносяться [3]:

- *координуюча функція,* яка забезпечує взаємну узгодженість дій між окремими підрозділами та сприяє гармонізації їхньої діяльності в межах загальної корпоративної стратегії;
- *функція раціонального розміщення ресурсів,* що орієнтована на підвищення ефективності використання внутрішньогосподарських резервів та спрямування їх у найбільш продуктивні напрями;
- *інформаційна функція,* покликана створювати аналітичну базу для обґрунтованої підтримки управлінських рішень на різних рівнях керування;
- *контролююча функція,* яка є інструментом оцінювання фінансової дисципліни структурних одиниць та забезпечує механізм зворотного зв'язку у процесі управління.

На нашу думку, перелік традиційних і специфічних функцій, на яких акцентували увагу вітчизняні науковці, варто розширити такими двома специфічними функціями:

- *інтеграційна функція,* сутність якої проявляється через формування цілісного фінансово-ресурсного простору всередині корпорації. Її реалізація сприяє концентрації розпорошених матеріальних і грошових активів в єдину, стратегічно орієнтовану систему управління. За рахунок ефективного адміністрування внутрішньогрупових потоків капіталу транснаціональні компанії отримують можливість централізовано мобілізовувати фінансові ресурси, що забезпечує їм суттєві конкурентні переваги – від реалізації комплексних маркетингових ініціатив до фінансування інноваційної діяльності, технічної модернізації виробництва та впровадження передових технологічних рішень;
- *адаптаційна функція,* яка виявляється у здатності системи гнучко реагувати на особливості податково-правового середовища країн, де здійснюють діяльність підрозділи транснаціональних корпорацій. Така функціональна властивість створює умови для реалізації стратегій податкової оптимізації, спрямованих на зниження сукупного фіскального навантаження шляхом мінімізації витрат на податки, збори та інші обов'язкові платежі в межах чинного регулювання.

У сучасній міжнародній податковій практиці ключовим орієнтиром при встановленні трансфертних цін є Настанови ОЕСР з трансфертного ціноутворення, центральним елементом яких є принцип «витягнутої руки» (англ. *Arm's Length Principle*), який є загальновизнаним міжнародним стандартом для визначення умов господарських операцій між пов'язаними особами. Сутність цього принципу полягає в тому, що комерційні або фінансові взаємовідносини між суб'єктами господарювання, які перебувають у стані взаємозалежності, повинні бути зіставні з тими умовами, які були б узгоджені між незалежними сторонами за аналогічних обставин.

Застосування принципу «витягнутої руки» дає змогу відобразити економічну суть конкретних операцій, враховуючи реальні умови та фактичні обставини їх здійснення. Це дозволяє податковим органам оцінювати відповідність умов контрольованих операцій умовам вільного ринку, що, своєю чергою, є ключовим для запобігання маніпуляціям із трансфертними цінами. Такий підхід є важливим інструментом для забезпечення податкової справедливості, адже сприяє правильному розподілу податкових надходжень між юрисдикціями, де фактично створюється додана вартість, і мінімізує ризики подвійного оподаткування.

На сучасному етапі сутність принципу «витягнутої руки» зводиться до того, що якщо фінансові або комерційні умови між пов'язаними особами відхиляються від тих, які були б погоджені між незалежними сторонами за подібних обставин, тоді прибуток, що не був нарахований через такі відхилення, може бути скоригований податковими

органами. При цьому оподаткуванню підлягає не фактично отриманий, а умовно визначений прибуток, розрахований виходячи з ринкової вартості – тобто тієї, яка могла б бути встановлена між непов'язаними особами при здійсненні аналогічної операції в порівнюваних умовах.

У практичному вимірі принцип «витягнутої руки» реалізується шляхом порівняльного аналізу – зіставлення умов контрольованих операцій із умовами неконтрольованих (ринкових) угод. Це передбачає ідентифікацію податкових переваг або недоліків, які могли виникнути внаслідок відхилення від ринкових умов, і дозволяє скоригувати трансфертні ціни відповідно до вимог законодавства.

Отже, одним із ключових інструментів у сфері трансфертного ціноутворення є запровадження поняття контрольованих операцій, до яких застосовується принцип «витягнутої руки». В Україні базовими документами, на яких ґрунтується процес трансфертного ціноутворення, є Податковий кодекс України (ПКУ) та Закон України «Про внесення змін в Податковий кодекс України стосовно трансфертного ціноутворення» зі змінами від 15.07.2015 р. № 609-VIII.

Відповідно до ПКУ контрольованими операціями є господарські операції платника податків, що можуть впливати на об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств платника податків, а саме [11]:

а) «господарські операції, що здійснюються з пов'язаними особами – нерезидентами;

б) зовнішньоекономічні господарські операції з продажу та/або придбання товарів та/або послуг через комісіонерів-нерезидентів;

в) господарські операції, що здійснюються з нерезидентами, зареєстрованими у державах (на територіях), включених до переліку держав (територій), затвердженого Кабінетом Міністрів України, або які є резидентами цих держав (територій);

г) господарські операції, що здійснюються з нерезидентами, організаційно-правова форма яких включена до переліку організаційно-правових форм, затвердженого Кабінетом Міністрів України;

д) господарські операції (у тому числі внутрішньогосподарські розрахунки), що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні».

Важливо також концептуалізувати засади, за яких господарські транзакції можна вважати такими, що здійснюються на ринкових умовах між незалежними сторонами та відповідають принципу «витягнутої руки». Огляд наукових праць і чинного законодавства дозволяє виокремити чотири групи таких операцій, а саме:

- якщо, відповідно до законодавства, товари, роботи чи послуги підпадають під дію державного регулювання, то ціна відповідає принципу «витягнутої руки» за умови її встановлення відповідно до визначених правил регулювання. Проте це не стосується ситуацій, у яких передбачено встановлення граничних (максимальних/мінімальних) або індикативних цін. Тоді ринкова вартість операції визначається за загальними правилами трансфертного ціноутворення, проте не може виходити за межі встановленого цінового діапазону – не бути нижчою за мінімальні чи індикативні ціни і не перевищувати максимальні;
- якщо під час операції обов'язково проводиться оцінка, то визначена оцінювачем вартість оцінюваного об'єкта використовується як підстава для перевірки відповідності принципу «витягнутої руки» з метою правильного оподаткування;
- якщо здійснення операції вимагає проведення обов'язкового аукціону згідно з вимогами законодавства, результати такого аукціону вважаються такими, що відповідають ринковим умовам відповідно до принципу «витягнутої руки»;
- якщо продаж майна, зокрема заставного, здійснюється примусово на підставі законодавства, умови такої операції вважаються такими, що відповідають ринковому рівню за принципом «витягнутої руки».

ВИСНОВКИ

Таким чином, етапи становлення та розвитку трансфертного ціноутворення, виконувані ним функції, принципи реалізації, а також окреслення базового інструментарію – контрольованих операцій, та конкретизація суб'єктів – пов'язаних осіб, до яких застосовується принцип «витягнутої руки», створює підґрунтя для визначення місця, ролі та значення трансфертного ціноутворення як механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андрусь О. І. Трансфертне ціноутворення в Україні: проблеми і перспективи розвитку. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 22. С. 6–13. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1f21df89-c42c-4a1e-ad11-b52386b43406/content
2. Barker J., Asare K., Brickman S. Transfer Pricing as a Vehicle in Corporate Tax Avoidance. *Journal of Ap-*

plied Business Research. 2006. Vol. 33. No. 1. P. 9–16. DOI: https://doi.org/10.19030/jabr.v33i1.9863

3. Десятнюк О., Черевко О. Теоретико-методологічні засади формування трансфертного ціноутворення на мікрорівні в умовах вітчизняної економіки. *Економіст*. 2015. № 1. С. 45–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_1_14
4. Онищенко О. В., Хоменко Л. М., Авраменко О. І. Еволюція трансфертного ціноутворення в Україні: податковий аспект. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 615–620. URL: http://global-national.in.ua/archive/21-2018/117.pdf
5. Макаренко М. І., Савченко Т. Г. Трансфертне ціноутворення: концептуальні засади та значення для банківських установ. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 4. С. 44–51. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8f6b0d8f-700e-47a5-b426-ce8356b4536e/content
6. Кузнєцов О., Маслов В., Самойлікова А. Наукові підходи до визначення сутності трансфертних цін та етапів розвитку трансфертного ціноутворення у світі. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2025. № 2. С. 46–60. DOI: https://doi.org/10.55643/ser.2.56.2025.602
7. Сторожук Т. М., Моргуненко А. С. Загально-теоретичні засади еволюції норм трансфертного ціноутворення: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-35
8. Черевко О. І. Міжнародний досвід трансфертного ціноутворення: від зародження до теперішнього часу. *Наукові листи Академічного товариства Михайла Балудянського*. 2016. Т. 4. № 1. С. 63–65.
9. Король С. Я., Уманців Г. В., Шушакова І. К. Розвиток трансфертного ціноутворення в умовах глобалізації. *Економічна теорія та право*. 2021. № 2. С. 87–100. DOI: https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-45-2-87
10. Скорик М. О., Грищук Г. В. Трансфертне ціноутворення : навч. посіб. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 144 с.
11. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

REFERENCES

Andrus O. I. (2018). Transfertne tsinoutvorennia v Ukraini: problemy i perspektyvy rozvytku [Transfer pricing in Ukraine: problems and prospects of development]. *Suchasni problemy ekonomiky i pidpryiemnytstva, 22*, 6–13. https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1f21df89-c42c-4a1e-ad11-b52386b43406/content

Barker J., Asare K. & Brickman S. (2006). Transfer Pricing as a Vehicle in Corporate Tax Avoidance. *Journal of Applied Business Research, 1*(33), 9–16. https://doi.org/10.19030/jabr.v33i1.9863

Cherevko O. I. (2016). Mizhnarodnyi dosvid transfertnoho tsinoutvorennia: vid zarodzhennia do teperishnoho chasu [International experience of transfer pricing: from inception to the present time]. *Naukovi lysty Akademichnoho tovarystva Mykhaila Baludianskoho, 1*(4), 63–65.

Desiatniuk O. & Cherevko O. (2015). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia transfertnoho tsinoutvorennia na mikrorivni v umovakh vitchyznianoi ekonomiky [Theoretical and methodological foundations of transfer pricing formation at the micro level in the conditions of the national economy]. *Ekonomist, 1*, 45–48. http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_1_14

Korol S. Ya., Umantsiv H. V. & Shushakova I. K. (2021). Rozvytok transfertnoho tsinoutvorennia v umovakh hlobalizatsii [Development of transfer pricing in the context of globalization]. *Ekonomichna teoriia ta pravo, 2*, 87–100. https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-45-2-87

Kuznietsov O., Maslov V. & Samoilikova A. (2025). Naukovi pidkhody do vyznachennia sutnosti transfertnykh tsin ta etapiv rozvytku transfertnoho tsinoutvorennia u sviti [Scientific approaches to determining the essence of transfer prices and stages of transfer pricing development in the world]. *Socio-Economic Relations in the Digital Society, 2*, 46–60. https://doi.org/10.55643/ser.2.56.2025.602

Makarenko M. I. & Savchenko T. H. (2006). Transfertne tsinoutvorennia: kontseptualni zasady ta znachennia dlia bankivskykh ustanov [Transfer pricing: conceptual foundations and significance for banking institutions]. *Aktualni problemy ekonomiky, 4*, 44–51. https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8f6b0d8f-700e-47a5-b426-ce8356b4536e/content

Onyshchenko O. V., Khomenko L. M. & Avramenko O. I. (2018). Evoliutsiia transfertnoho tsinoutvorennia v Ukraini: podatkovyi aspekt [Evolution of transfer pricing in Ukraine: tax aspect]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky, 21*, 615–620. http://global-national.in.ua/archive/21-2018/117.pdf

Skoryk M. O. & Hryshchuk H. V. (2024). *Transfertne tsinoutvorennia*: navch. posib. [Transfer pricing: study guide]. Derzhavnyi podatkovyi universytet.

Storozhuk T. M. & Morhunenko A. S. (2023). Zahalno-teoretychni zasady evoliutsii norm transfertnoho tsinoutvorennia: problemni pytannia ta shliakhy yikh vyrishennia [General theoretical foundations of the evolution of transfer pricing norms: problematic issues and ways to solve them]. *Ekonomika ta suspilstvo, 55*. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-35

Verkhovna Rada Ukrainy. (2010, December 2). Podatkovyi kodeks Ukrainy № 2755-VI [Tax Code of Ukraine No. 2755-VI]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text